

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Соціологічний факультет

Кафедра соціології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан історичного факультету

Асторичний Сергій ЛИТОВЧЕНКО

29 ” серпня 2025 р

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ МИНУЛОГО

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____

галузь знань _____ В Культура, мистецтво та гуманітарні науки _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ В9 «Історія та археологія» _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ Історія та археологія _____
(шифр і назва)

спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ історичний _____

2025 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету

29 серпня 2025 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Філіппова Ольга Аркадіївна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології соціологічного факультету

Протокол від 27 червня 2025 року № 20

В.о. завідувачки кафедри соціології
соціологічного факультету

— —
(підпис)

Людмила СОКУРЯНСЬКА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Історія та археологія»

Гарант освітньої програми «Історія та археологія»

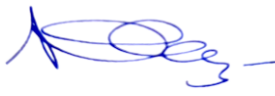

Людмила ПОСОХОВА

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол від 28 серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії
соціологічного факультету

 —
(підпис)

Юлія СОРОКА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від “29”серпня_ 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії
історичного факультету

Олександр ТУМАКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Соціальне конструювання минулого» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності В9«Історія та археологія».

В умовах здійснення **дистанційного навчання** дисципліна вивчатиметься виключно онлайн. Лекції за навчальною дисципліною проводитимуться із застосуванням платформи ZOOM з використанням постійного посилання. 25-30% часу кожної лекції присвячено для запитань, дискусій, обговорення навчального матеріалу. Семінарські заняття проводитимуться в дистанційній формі із застосуванням створеного на платформі LMS Moodle курсу «Соціальне конструювання минулого». Курс містить необхідні матеріали з тем лекцій, а також завдання для виконання студентами. Семінарські заняття орієнтовані на читання літератури та аналіз прочитаного, виконання практичних завдань, обговорення й дискусій. Зворотний зв'язок з викладачкою впродовж курсу здійснюватиметься також за допомогою електронної пошти.

Адреса викладачки ofilippova@karazin.ua

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Курс ставить на меті залучити студентів до соціологічного аналізу історії, історичного знання та колективної пам'яті; виявити їхню інтеграційну та дезінтеграційну функції в суспільстві. Курс аналізує такі проблеми як: “політизація історії та колективної пам'яті”, “використання історії”, “історія та національні й політичні інтереси суспільства”, “минуле та сучасне в соціальному просторі індивідів, груп, та суспільств”.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основні завдання вивчення дисципліни: розкрити сутність соціологічного підходу до вивчення минулого; проаналізувати, як відбувається *соціальне конструювання* минулого, хто, яким чином і задля якої мети приймає участь у соціальному конструюванні минулого; визначити потенціал соціологічного підходу до вивчення феномену минулого у суспільствах; розкрити специфіку «соціального використання» історії, історичного знання та минулого у суспільстві; виявити динаміку взаємодії історичного мета-нарративу та альтернативних версій минулого.

1.3. Кількість кредитів – 3/3

1.4. Загальна кількість годин – 90/90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
58 год.	80 год.
Індивідуальні завдання не передбачено	
Контрольна робота	
90 год.	90 год.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Загальні компетентності

- ЗК 1. Здатність до цілеспрямованого накопичення знання, самостійного пошуку та опрацювання інформації.
- ЗК 3. Здатність застосовувати набуті знання та навички у практичних ситуаціях, виявляючи ініціативу та підприємливість.
- ЗК 4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК 5. Здатність взаємодіяти з представниками інших професійних груп гуманітарної сфери.
- ЗК 6. Здатність усвідомлювати та позиціонувати себе як випускника Каразінського університету.

Фахові компетентності

ФК 4. Здатність брати участь у дискусії з певної наукової проблеми, у різних формах наукової комунікації.

ФК 5. Здатність відрізняти специфіку у підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

ФК 7. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної спеціалізації при розробці (у відповідності до певних вимог) наукових проектів прикладної спрямованості, а також при вирішенні певних практичних проблем.

ФК 8. Вміння застосовувати сучасні методи викладання історії та суміжних дисциплін у вищих навчальних закладах.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Програмні результати навчання

ПРН 1. Здатність запам'ятовувати або відтворювати: глибокі знання в межах спеціалізації з позначенням новацій останнього часу; специфіку розвитку історичного пізнання в конкретні історіографічні періоди, в тому числі й на сучасному етапі.

ПРН 5. Здатність використовувати вивчений матеріал в нових ситуаціях: пояснювати взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, оцінювати альтернативні варіанти інтерпретації основних тенденцій та особливостей історичного розвитку людства у певні історичні періоди.

ПРН 6. Здатність аналізувати взаємозв'язки між позицією професійного історика та пануючими у суспільстві поглядами на минуле.

ПРН 8. Здатність розбивати інформацію на відповідні компоненти і розуміти їх взаємозв'язок: аналізувати явища та процеси світової історії з урахуванням сучасних теорій суспільного розвитку; визначати інформаційний потенціал конкретних історичних джерел при вирішенні певної наукової проблеми.

ПРН 9. Здатність досліджувати життя та діяльність конкретних людей з урахуванням досягнень сучасної біографістики; здійснювати експертизу пам'яток матеріальної та духовної культури, в тому числі з метою їх подальшого використання в сфері туризму та рекреації.

ПРН 10. Здатність поєднувати частини разом, щоби одержати ціле з новою системною властивістю: визначати соціальні функції історика в нових умовах; встановлювати ефективну комунікацію з представниками інших гуманітарних та природничих наук; обґрунтувати мету та завдання власного дослідження з урахуванням актуальних проблем сьогодення.

ПРН 11. Здатність застосовувати сучасні методики викладання у вищій школі.

ПРН 12. Здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі: критично оцінювати ступінь розробленості дослідницької проблеми та отриманих результатів

фахівцями; визначати вплив на хід та результати дослідження традицій певних наукових шкіл; узагальнювати результати власного дослідження.

У результаті вивчення даного курсу студенти мають:

знати: поняття «минуле», «колективна пам'ять»; поняття «реконструювання минулого» та «реконструкція минулого»; сутність соціологічного підходу до аналізу функцій минулого у суспільстві; особливості використання минулого для обґрунтування дій у сучасному; взаємозв'язок історії, минулого з національними та політичними інтересами.

вміти: розрізняти реконструювання минулого від реконструкції минулого; аналітично використовувати поняття «соціальне (ре)конструювання минулого»; аналізувати процеси конструювання минулого у сучасних суспільствах; виявляти причини політизації минулого; аналізувати прояви соціального конструювання минулого на макро- мезо- та макрорівні

2. Тематичний план навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Поняття соціального (ре)конструювання

Поняття «минуле», «пам'ять», «історія», «історичне знання». Поняття «реконструкція» та «конструювання». Поняття соціального (ре)конструювання.

Зміна традиційного ставлення до минулого («торжество пам'яті», П. Нора). Основні причини зміни традиційного ставлення до минулого: критика офіційних версій історії, «культ коренів», «юридичні рахунки» із минулим, відродження минулого, що було «відібрано». Глобалізація пам'яті.

Соціологічна концепція минулого Дж. Міда. Суспільство як тип зв'язку майбутнього з минулим.

ТЕМА 2. Формування колективних поглядів на минуле

Освіта як уніфіковане поле обміну та комунікації. Роль освіти у формування, підтримки та репродукуванні історичного знання.

Поняття «політики ідентичності». Шкільні програми як інструмент імплементації політик ідентичностей. Регламентация та контроль змісту шкільних підручників у суспільствах недемократичного типу.

Система освіти в сучасній Україні: вектори пошуку «своєї історії» та «своєї ідентичності».

ТЕМА 3. Мета-нарратив та альтернативні версії минулого

Минуле в індивідуальних вимірах: персональні архіви, щоденники, усно-історичні нарративи. Альтернативна історія в літературі. Минуле у кінематографі: офіційні та альтернативні версії. «Популярна історія». Туристичні маршрути як втілення офіційних та альтернативних версій минулого.

ТЕМА 4. Конструювання історичної ідентичності

Конструювання історичної ідентичності як селективна діяльність. Створення офіційного історичного дискурсу як інкорпорування окремих фактів і осіб з минулого. Колективна пам'ять та колективна амнезія (об'єкти маргіналізації, виключення і забуття). Критерії селективного процесу: домінуюча система цінностей і норм, соціальне, політичне та економічне становище спільноти.

Структура історичної ідентичності. Свята. Особистості. Основні періоди, події.

Головні інститути, що у своїй боротьбі за гегемонію формують офіційну історичну ідентичність: державний апарат, політичні партії, ЗМІ, освітня система, громадські та недержавні організації, а також щоденні соціальні практики.

ТЕМА 5. Політика пам'яті. Публічна історія

Поняття «політика пам'яті». Політика пам'яті та забуття. Маргіналізація пам'яті. Поняття публічної історії. Публічна історія як складова соціального (ре)конструювання минулого. Публічна історія як інструмент втілення політики пам'яті.

Політика пам'яті у посткомуністичній Європі. Проблематика «геноцидів»: історична політика і міжнародна політика в Східній Європі після 1989 року. Політика пам'яті в пострадянських країнах. Геополітика пам'яті та використання минулого у геополітичних цілях. Політика пам'яті та конфлікти.

Тема 6. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації

Шкільна освіта: явні та латентні програми. Шкільна освіта як дискурсивні практики.

Контент-аналіз сучасних підручників: порівняльний аналіз текстів абетки радянського пост-радянського періоду та періоду незалежної України.

Контент-аналіз підручників з історії України: а) формування легітимного образу держави, суспільства, нації; б) формування національної та громадянської ідентичності.

ТЕМА 7. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності

Музеї в процесах конструювання ідентичностей. Явні та латентні функції музеїв. Музей та ідеологія. Музей як репрезентація історії та культури. Музей як інституціональне відображення ідентичності. Музей як ритуал громадянства. Національні та локальні музеї. Музей як мета-наратив.

Поняття «музейної політики». Контролювання «змісту» музею як контролювання репрезентації спільноти та її цінностей та символів. Музейні практики як політичний акт. Музей як простір осмислення суспільних цінностей та смислів.

ТЕМА 8. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях

Репрезентація минулого: меморіальні комплекси і пам'ятники як інструменти політики пам'яті. Пам'ятні дати. Пам'ятники та свято: етнографія 9 Травня.

Локальне минуле і регіональна ідентичність. Локальний міф і туристична привабливість регіону. Регіональна політика в боротьбі за минуле. Регіональні «війни пам'яті». Дні міста та ювілеї. Історико-культурні рекреаційні зони. Територіальний бренд і туристичний імідж території. Символічне освоєння місцевого простору.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ТЕМА 1. Поняття соціального (ре)конструювання	10	4				6	8	2				6
ТЕМА 2. Формування колективних поглядів на минуле	10	4				6	7	1				6
ТЕМА 3. Мета-наратив та альтернативні версії минулого	10	4				6	9	1				8
ТЕМА 4. Конструювання історичної ідентичності	12	4				8	13	1				12
ТЕМА 5. Політика пам'яті. Публічна історія	12	4				8	14	2				12

Тема 6. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації	12	4				8	13	1				12
ТЕМА 7. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності	12	4				8	13	1				12
ТЕМА 8. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях	12	4				8	13	1				12
Усього годин	90	32				58	90	10				80

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять
не передбачено

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	ТЕМА 1. Поняття соціального (ре)конструювання. Опрацювання базової літератури (підготовка до контрольної роботи)	6	6
2	ТЕМА 2. Формування колективних поглядів на минуле. Опрацювання базової літератури (підготовка до контрольної роботи)	6	6
3	ТЕМА 3. Мета-наратив та альтернативні версії минулого. Опрацювання базової літератури (підготовка до контрольної роботи)	6	8
4	ТЕМА 4. Конструювання історичної ідентичності (підготовка до контрольної роботи). Написання есе	8	12
5	ТЕМА 5. Політика пам'яті. Публічна історія. Підготовка дослідницького проекту	8	12
6	Тема 6. Система шкільної освіти: дискурсивні практики створення легітимного образу держави, суспільства, нації. Підготовка дослідницького проекту	8	12
7	ТЕМА 7. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності. Підготовка дослідницького проекту	8	12
8	ТЕМА 8. Пам'ятники та меморіали: конструювання минулого на національному та регіональних рівнях. Підготовка дослідницького проекту	8	12
	Разом	58	80

систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

31-34 бали – знання й розуміння програмного матеріалу в повному обсязі; повний, послідовний, логічний, аргументований виклад матеріалу; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; допущені незначні помилки не впливають в цілому на загальне вирішення завдань.

21-30 балів – знання й розуміння тільки основного програмного матеріалу; спрощений і неповний виклад матеріалу, коли завдання в основному виконані, але студент не володіє матеріалом глибоко, його знання мають розрізнений характер; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність її аналізувати та формулювати аргументовані висновки; допущені окремі помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

11-20 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають поверхневий характер; спрощений і непослідовний виклад матеріалу; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність самостійно робити висновки; допущені суттєві помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

0-9 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають неповний характер; спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням суттєвих помилок; нездатність до систематизації й узагальнення інформації; допущені суттєві помилки, що значною мірою вплинули на загальне вирішення завдань.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Camilla Gironi (2023) "Decolonizing Kyiv's politics of memory: current and potential implications of Russia's 2022 invasion of Ukraine on Ukrainian monuments and toponyms.," *The Journal of International Relations, Peace Studies, and Development*: Vol. 8: Iss. 1, <https://scholarworks.arcadia.edu/agsjournal/vol8/iss1/6>
2. Адорно Т. Що означає «опрацювання минулого». Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2018. No 1 (22)
3. Бабка В. Політика пам'яті: спроба теоретичного синтезу, моделі впровадження та роль у перехідному суспільстві. Наукові записки. 2014 - 6(74) https://apiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/babka_polityka.pdf
4. Болнар Г. Від “колективної пам'яті” до “пам'яті груп” та постпам'яті: до питання розвитку і сучасних викликів у студіях пам'ятію Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / голов. ред. Микола Литвин; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. Вип. 13. С. 257–288. <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=455>

5. Брукбейкер Р. Громадянська та етнічна нації у Франції та Німеччині <http://www.smoloskyp.kiev.ua/docs/v0000073.htm>
6. Іванова А. «Пам'яттєве законодавство» в Україні як сучасний феномен: загальні підходи, передумови виникнення// Правова держава – 2022- Випуск 33 <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-33-41-53>
7. Aunoble E. Russia and Ukraine: A clash of memories // Le Monde Diplomatique 2022
Переклад українською: Зіткнення пам'яті і конфлікт наративів // https://www.academia.edu/85334357/%D0%97%D1%96%D1%82%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D1%96_%D1%96_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B2
8. Єрмоленко В. Місця пам'яті на європейських місцинах // http://www.krytyka.kiev.ua/articles/s9_12_2003.html
9. Журженко Т. Геополітика пам'яті. <https://www.eurozine.com/%d0%b3%d0%b5%d0%be%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%bf%d0%b0%d0%bc%d1%8f%d1%82%d1%96/?pdf>
10. Каппертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ, 2004.
11. Крастев, І. (2020, 05.08). Коли перемога над нацистами не означала звільнення. DW. 8 травня. [URL:https://www.dw.com/uk/komentar-koli-peremoga-nad-nacistskou-nimeccinou-ne-oznacala-zvylnenna/a-53362099](https://www.dw.com/uk/komentar-koli-peremoga-nad-nacistskou-nimeccinou-ne-oznacala-zvylnenna/a-53362099)
12. Філіппова О. Політика ідентичностей і фактори консолідації українського суспільства: ситуація прикордонного регіону. *Українсько-російське порубіжжя: формування соціального та культурного простору в історії та сучасній політиці. Збірник матеріалів семінару Київського проекту Інституту Кеннана.* 11 квітня 2003 Київ : Стілос. С. 49-58.
13. Франклін Р. Використання мови при написанні історії. Ї. 2004. № 35.

Допоміжна

1. Schudson M. Watergate in American Memory: How We Remember, Forget, and Reconstruct the Past. 1992.
2. Wanner C. Burden of Dreams. History and Identity in Post-Soviet Ukraine. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press, 1998.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Яких змін зазнала політика історичної пам'яті? <https://www.radiosvoboda.org/a/30502604.html>
2. Heyes C. Identity Politics. Stanford Encyclopedia of Philosophy – Internet resource: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2002/entries/identity-politics/>
3. Van Dijk T. N.d. Ideology and Discourse. A Multidisciplinary Introduction. English version of an Internet course for the Universitat Oberta de Catalunya (UOC), July 2000. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2003-Ideology-and-discourse.pdf>

Завдання до залікової роботи

Вага питання – 10 балів

1. Поняття «соціальна реконструкція» та «соціальне конструювання» минулого.
2. Зміни у традиційному ставленні до минулого. Основні причини.
3. Суспільство як тип зв'язку майбутнього із минулим.
4. Освіта як уніфіковане поле обміну та комунікації.
5. Роль освіти у формування, підтримки та репродукуванні історичного знання.
6. Шкільні програми як інструмент імплементації політик ідентичностей.
7. Регламентація та контроль змісту шкільних підручників у суспільствах недемократичного типу.
8. Система освіти в сучасній Україні: вектори пошуку «своєї історії» та «своєї ідентичності».
9. Шкільна освіта: явні та латентні програми.
10. Шкільна освіта як дискурсивні практики формування легітимного образу держави, суспільства, нації.
11. Шкільна освіта як дискурсивні практики формування національної та громадянської ідентичності.
12. Музей як публічний простір репрезентації минулого та конструювання ідентичності
13. Явні та латентні функції музеїв. Музей та ідеологія.
14. Музей як мета-наратив.
15. Поняття «музейної політики».
16. Контролювання «змісту» музею як контролювання репрезентації спільноти та її цінностей та символів.
17. Музейні практики як політичний акт.
18. Музей як простір осмислення суспільних цінностей та смислів.
19. Структура історичної ідентичності. Свята. Особистості. Основні періоди, події.
20. Головні інститути формування офіційної історичної ідентичності
21. Альтернативна історія в літературі.
22. Минуле у кінематографі: офіційні та альтернативні версії.
23. Поняття «популярна історія».
24. Поняття «публічна історія»
25. Публічна історія як складова соціального конструювання минулого
26. Публічна історія як інструмент втілення політики пам'яті
27. Туристичні маршрути як втілення офіційних та альтернативних версій минулого
28. Поняття «політика пам'яті».
29. Політика пам'яті та забуття. Маргіналізація пам'яті.
30. Політика пам'яті у посткомуністичній Європі.
31. Проблематика «геноцидів»: історична політика і міжнародна політика в Східній Європі після 1989 року.
32. Політика пам'яті в пострадянських країнах.
33. Геополітика пам'яті та використання минулого у геополітичних цілях.
34. Політика пам'яті та конфлікти.
35. Репрезентація минулого: меморіальні комплекси і пам'ятники як інструменти політики пам'яті.
36. Пам'ятні дати та конструювання минулого
37. Локальне минуле і регіональна ідентичність.
38. Локальний міф і туристична привабливість регіону.
39. Регіональна політика в боротьбі за минуле.
40. Регіональні «війни пам'яті».
41. Дні міста та ювілеї як конструювання минулого.
42. Символічне освоєння місцевого простору.

Практичне питання (№№) вага 20 балів

Геополітика пам'яті та використання минулого у геополітичних цілях. Наведіть приклад певної геополітики пам'яті та певного використання минулого у геополітичних цілях. На даному прикладі пояснить, чому минуле стає основою для обґрунтування геополітичних дій сьогодення (20 балів).